

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), II/2 (2013), s. 233-258

ROMANTİK VE DEVRİMCİ BİR ŞAİR: LESYA UKRAİNKİ VE TÜRK İMAJI

Selahattin ÇİTÇİ*

Abstract

A Romantic and Revolutionist Poet: Lesya Ukrainka and Turkish Image

Lesya Ukrainka is a prolific writer who left a deep scars with her lyric poetry, epic sagas, literary criticisms, tales, plays, translations, journalist activities and sociopolitic papers in Ukraine Literature. Even though Lesya Ukrainka knowing Russian and European literatures closely and knowing about ten languages has a revolutionary idea on social and political issues, She has been under the influence of romanticism in her literary works. Lesya Ukrainka draws attention as an image-maker with her poems written about Turks as well as with her life, works and ideas. Nationalist Ukrainian Lesya Ukrainka mentions the challenges between Zaporozhian Cossacks and Ottoman janissaries. She canonizes valours of the Cossacks who are the ancestors of the Ukrainians and tells their status under the tutelage of Ottoman administration. With the influence of Panslavist ideas during XIXth century. Although Lesya Ukrainka has a negative perspective against the Turks, she is somewhat temperate by comparison with the Russian writers such as Tyutchev, Dostoevsky and Danilevsky.

Keywords: Ukraine, Poet, Lesya Ukrainka, Turks.

---

* Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü, e-mail: selahattincitci@gmail.com

Özet

Lesya Ukrainka; lirik şiirleri, epik destanları, edebî eleştirileri, masalları, piyesleri, tercümeleleri, gazetecilik faaliyetleri ve sosyopolitik makaleleriyle Ukrayna edebiyatında derin izler bırakmış prolifik bir yazardır. Rus ve Avrupa edebiyatlarını yakından tanıyan ve yaklaşık on dil bilen Lesya Ukrainka, sosyal ve siyasî meselelerde devrimci düşüncüye sahip olmasına karşın edebî eserlerinde romantizmin tesirinde kalmıştır. Lesya Ukrainka; hayatı, eserleri ve fikirleriyle olduğu kadar bir image-maker olarak Türkler hakkındaki şiirleriyle de dikkat çekmektedir. Ukrayna milliyetçisi olan Lesya Ukrainka, eserlerinde Zaporozje Kazakları ile Osmanlı askerlerinin mücadelelerinden bahseder. Şiirlerinde Ukraynalıların ataları olan Kazakların kahramanlıklarını yüceltip onların Osmanlı idaresindeki durumlarını anlatır. XIX. yüzyıldaki Panslavist düşüncelerin de tesiriyle Lesya Ukrainka, Türklere karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmasına karşın Tyutçev, Dostoyevski ve Danilevski gibi Rus yazarlarla kıyaslandığında oldukça mutedildir.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna, Şair, Lesya Ukrainka, Türkler.

XIX. yüzyıldan günümüze Slav ve Batı dillerinden Türkçeye pek çok eser çevrilmesine rağmen Ukraynalı şair ve yazarların eserleri bazı ufak tefek parçalar dışında çevril(e)memiştir.¹ Hatta Ukrayna edebiyatının en önemli şairleri/yazarları bile Türkiye’de çok fazla tanınmamaktadır. Ukrayna dili, edebiyatı, kültürü ve sanatı deyince akla gelen ilk iki isimden biri Ukrayna milli şairi Taras Şevçenko, diğeri ise Lesya Ukrainka’dır.² Şevçenko ve Ukrainka, Ukrayna dilinin, folklorunun ve kültürünün bütün zenginliklerini eserlerinde gösterdikleri ve millî uyanışın sembolleri oldukları için Ukrayna edebiyatının temeli olarak kabul edilirler. 2011 yılı, Ukraynalılar tarafından “Ukrayna halk kızı”, Ukrayna edebiyatının “Jeanne d’Arc”ı ve “Prometeus Kızı” olarak anılan Lesya Ukrainka’nın 140. doğum yıldönümüydü. Lesya Ukrainka, hayatı, eserleri ve fikirleriyle olduğu kadar bir image-maker olarak Türkler hakkındaki şiirleriyle de önemli bir şairdir.

---

1 Ukraynalı Türkolog Doç. Dr. Tudora Arnaut’un Taras Şevçenko’dan bazı seçme şiirleri Türkçeye çevirip *Kobzar* adı altında yayımlamıştır. Bkz. Taras Şevçenko, **Kobzar (Seçmeler)**, (çev. Doç. Dr. Tudora Arnaut), Ankara 2009.

2 Ayrıca İvan Franko ve Boris Grinçenko da XIX. yüzyıl Ukrayna edebiyatının önemli isimleridir.

A. Lesya Ukrainka'nın Hayatı

Ukrayna edebiyatının önemli kadın şairlerinden biri olan Lesya Ukrainka (1871-1913), hayatı, eserleri ve fikirleriyle dikkat çekici bir portreye sahiptir. Asıl adı Larysa Petrivna Kosach-Kvitka olan Lesya Ukrainka, 25 Şubat 1871'de, o zamanlar Çarlık Rusyası'nın bir parçası olan, Ukrayna'nın kuzeybatısındaki Novograd Volinski şehrinde doğar. Lesya Ukrainka, kültürlü, sanatkâr ve soylu bir aileden gelmektedir. Babası Petr Antonoviç Kosaç hukuk fakültesini bitirmiş bir boyardır.³ Kültürlü, bilgili, edebiyatı ve resmi seven baba Petr Antonoviç, kızının iyi yetişebilmesi için ona özel ilgi gösterir. Lesya'nın annesi Olga Petrovna Dragomanova ise Olena Pçilka müstearıyla tanınan ünlü bir yazar, yayımcı ve etnograftır.

Lesya Ukrainka, Olga Petrovna'nın ikinci çocuğu olarak dünyaya gelir.⁴ Vaftiz edilirken Larisa adını almasına rağmen evdekiler ona Lesya adını verirler, zamanla bu isim onun takma adı olur. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip olan Lesya, dört yaşında okumayı öğrenir, sekiz yaşında ise şiir yazmaya başlar.⁵ Dayısı Mihail Dragomanov'a yazdığı ilk mektubunu "Lesya" adıyla imzalar. Lesya Ukrainka'nın yetişmesinde ve düşüncelerinin teşekkülünde, daha sonra onu himaye edecek ve her türlü yardımı yapacak olan dayısı Mihail Dragomanov'un büyük tesiri olur. Mihail Dragomanov, meşhur bir ilim adamı, tarihçi, filozof ve sosyal aktivisttir; uzun yıllar Bulgaristan ve Fransa'da yaşar, İ.S. Turganyev ve Victor Hugo ile tanışır. Mihail Dragomanov, bu dönemde bütün yeni politik olaylara ve edebiyat hareketlerine katılır ve yeğenine sık sık yurtdışından gönderdiği kitaplarla onun kütüphanesini zenginleştirir.⁶

Lesya Ukrainka'nın çocukluğu önce Lutsk'ta, daha sonra Kolodyajne köyünde geçer. Lesya, burada bütün gün köylü çocuklarıyla oynar, onlara güzel halk şarkıları söyler ve Ukrayna tarihiyle ilgili yaşlı köylülerin anlattığı

3 Boyar; Tuna, Transilvanya ve Rusya'daki soylulara verilen bir ünvanıdır.

4 Olena Pçilka'nın dört kız, bir erkek toplam beş çocuğu vardır. Bunlar Lesya, Olga, Oksana, İsodora ve Mykola.

5 Aleksandr Deich, **Lesya Ukrainka Stihotvoreniya i Poemi**, Moscow 1958, p.4.

6 <http://sphinxlit.narod.ru/indexausep/dates4/lesya.htm> (03.10.2013)

hikâyeleri dinler ki bunlar daha sonra onun eserlerine tesir edecektir.⁷ Çocukluğunda son derece üstün yetenekli, sabırlı ve gözlemci bir karaktere sahip olan Lesya, halk şarkılarını kolayca ezberleyip heyecanlı bir tonla söyler ve çok güzel piyano çalar. Ondaki müzik yeteneğini besteci Lysenko hemen fark eder.

1881 Baharında Olga Petrovna, kızı Lesya ve oğlu Mihail ile Kiev'e taşınır. Oldukça faal bir insan olan Olga Petrovna, bir taraftan eşiyile ve çocuklarının terbiyesiyle uğraşırken, diğer taraftan kadın hareketlerine aktif olarak katılır, feminist almanak çıkartır ve çocuklar için şiirler ve hikâyeler yazar.⁸ Olga Petrovna, bütün gayretini çocuklarının ahlaklı ve terbiyeli yetişmesi, toplum için faydalı olması, Ukrayna'yı ve anadillerini sevmesi için sarf eder. Lesya'nın yetişmesinde ve milliyetçi duygulara sahip olmasında önemli payı olan annesi Olga Petrovna, otoriter ve Ukrayna milliyetçisi bir kadındır. III. Aleksandır'ın çarlık dönemine (1881-1894) rastlayan o yıllarda Ukrayna, Rus idaresi altındadır. Ukraynaca konuşmak ve tahsil yapmak yasaktır; devlet okullarında Rusça eğitim yapılmaktadır. Ukrayna aydınlarının pek çoğu Ruslaşmıştır, anadillerini konuşmayı küçümserler ve Ukraynaca konuşmayı sadece sıradan halk için normal karşılarlar.⁹ Olga Petrovna, bu yıllarda çocuklar için Ukraynaca şiirler ve küçük hikâyeler yazan bir yazar olarak tanınır. Ukrayna dilini ve edebiyatını çocuklarına sevdirmek için evde sadece Ukraynaca konuşan Olga Petrovna, kızını kendi dilinden, edebiyatından ve kültüründen uzak yetişmemesi için devlet okuluna göndermediğinden Lesya Ukrainka formal bir eğitim al(a)maz. Olga Petrovna, Lesya'ya kendisinin hazırladığı geniş ve esaslı bilgiler içeren bir eğitim programını evde uygular. İki yıl boyunca annesinin yönetiminde eve gelen özel öğretmenlerden eğitim alan Lesya'nın, düzenli bir eğitim alamadığını gören babası Lesya için lisedeki öğretmenleri eve davet etmek ister; fakat Olga

7 Aleksandr Deich, a.g.e., p.4.

8 http://en.wikipedia.org/wiki/Lesya_Ukrainka (03.10.2013)

9 XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Çarın emriyle Ukraynaca yayım yapmak yasaklandı, Rusça ilim ve medeniyet dili olarak takdim edilirken Ukraynaca da alt tabakanın ve köylülerin dile olarak lanse edilip itibarsızlaştırıldı. Lesya Ukrainka, **The Ukrainian Weekly**, August 6, 1938, vol.VI, no. 31, p.1.

Petrovna ile tartışmak istemeyip zamanla bu fikrinden vazgeçer.¹⁰ O günleri hatırlayan kardeşi Olga, Lesya'nın bütün bilgilerini kuvvetli karakteri ve bitip tükenme bilmeyen öğrenme hevesi ile elde ettiğini söyler.

Olga Petrovna'nın evi milliyetçi aydınların bir araya geldiği bir kültür ocağıdır. O yıllarda Olga Petrovna'nın evinde Çar idaresinin baskı ve takiplerine rağmen Ukraynalı yazarların, şairlerin, ressamların ve müzisyenlerin katıldığı akşam toplantıları olur. Bu toplantılara Lesya'nın da tesirinde kaldığı meşhur besteci Mykola Vitaliyovych Lysenko ve dramaturg Mykhailo Starytsky de katılır. Lysenko'nun eşi de Lesya'ya piyano çalmasını öğretir.¹¹ Piyano çalmada çok yetenekli olan ve bazı küçük eserleri besteleyen Lesya, 1881 yılında ilk defa büyük bir talihsizlikle karşılaşır. Stir nehrinde vaftiz törenlerini izlemek için soğukta uzun zaman bekleyen ve hastalanan Lesya Ukrainka'nın, sağ ayağında başlayan ağrılar kollarına da yayılır. Doktorların önce romatizma olarak düşündükleri hastalığın daha sonra kemik tüberkülozu olduğu anlaşılır. Bu hastalık, Lesya için müzik kariyerinin sonu anlamına gelir. Zor ve başarısız bir ameliyattan sonra Lesya'nın kolu sakat kalır.¹² Ameliyattan sonra aylarca yatağa bağlı kalan Lesya, arkadaşlarıyla oynayamadığı için bir teselli arayışıyla şiir yazmaya ve kitap okumaya sarılır. Kitaplar onun için hem iyi bir arkadaş hem de iyi bir öğretmendirler. Hastalığı sırasında pek çok kitap okuyan Lesya; edebiyat, sanat, tarih, coğrafya ve yabancı dillerle ilgilenir. Yaklaşık on dil bilen Lesya, Almanca ve Fransızca gibi yabancı dilleri çok kolay ve hızlı bir şekilde öğrenir.¹³ Ailesi, ameliyattan sonra uzun zaman yataktan kalkamayan

---

10 F.İ. Arnaut – Vidavniçii Dim Dmitra Burago, **Vidomi Ukrainsky Klasiky Taras Shevchenko Ta Lesya Ukrainka Gagauzkoyu Movuyu**, Kiev 2011, p.15; <http://sphinxlit.narod.ru/indexausep/dates4/lesya.htm> (28.09.2013)

11 Mykhailo Starytsky, Mykola Lysenko'nun kuzenidir. Mykola Lysenko, Çarlık Rusyasına karşı fikirleriyle tanınan, Ukrayna halk şarkılarını toplayıp besteleyen milliyetçi bir piyanist ve bestekârdır. Çara karşı yapılan 1905 yılındaki başarısız devrim hareketini desteklediği için kısa bir süre hapiste kalmıştır. Aleksandr Deich, a.g.e., p.4.

12 <http://sphinxlit.narod.ru/indexausep/dates4/lesya.htm> (03.10.2013)

13 Lesya Ukrainka'nın dil öğrenmeye karşı olağanüstü bir kabiliyeti vardı. İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, Yunanca, Latince, Lehçe, Rusça, Bulgarca ve Ukraynaca biliyordu ve bu dillerin çoğunu kendi kendine öğrenmişti. <http://>

Lesya'yı deniz tedavisi için Odesa ve Kırım'a götürür. 1888 yılında tedavi için annesiyle birlikte Odesa ve Kırım'a giden Lesya Ukrainka, seyahat izlenimlerini "*Puteşestvie K Moryu*" (Denize Seyahat) şiirleri serisinde anlatır.

Lesya Ukrainka, tedavi için ikinci sefer geldiği Kırım'da 1897 yılında kendisi gibi tüberküloz tedavisi gören Sergey Konstantinoviç Merjinsky ile tanışır. Merjinsky, önce Kiev'de daha sonra Minsk'te sosyal demokrat organizasyonun üyesi olan seçkin Marksistlerden biridir. Kiev sosyal demokratlarının devrimci faaliyetlerine katılmasa da Lesya'nın daha önce Kiev Marksist grubuyla irtibatı vardı. Merjinsky ile Çar mutlakiyetinden kurtulup özgür olma düşüncesi üzerine yaptığı konuşma ve tartışmalar Lesya'nın devrimci düşüncelerinin teşekkülüne yardım eder.¹⁴ Her ikisinin de Ukrayna'nın özgürlüğü, Ukrayna dilinin ve kültürünün yükselmesi için mücadele etmesi onları kısa zamanda birbirine bağlar. Olga Petrovna, kızının tüberküloz hastası olan Merjinsky ile ilişkisine karşı çıkmasına rağmen Lesya, annesinin yasaklamalarını dinlemeyerek hatta himayesini reddederek 1901'de ölünceye kadar Minsk'te Merjinsky'ye bakar. Merjinsky'nin ölümü onun için hem kara bir gün hem de sanatkârlığında önemli bir etken olur. Lesya, ölen arkadaşına ithaf ettiği ve konusunu İncil'den alan uzun dramatik şiiri "*Oderjımaya*"yı (Mübtela) bir gecede yazar. Lesya'nın olgunluk dönemi eserlerinde genellikle tarihe ve İncil'e ait telmih ve atıflara yer verdiği görülür. Lesya Ukrainka, 1898-1900 yılları arasında yazdığı bir dizi lirik şiiri de Merjinsky'ye ithaf eder. Merjinsky'ye ithaf edilen bu şiirler, Lesya'nın şiir kitaplarına girmez, ancak ölümünden sonra yayımlanabilir.¹⁵

1901-1903 yıllarında Lesya, tedavi maksadıyla vatanından ve arkadaşlarından uzakta kâh Batı Ukrayna'da kâh Kırım'da, Kafkasya'da ve İtalya'da yaşar. Hastalık nöbetleri ve sanatoryumların sıkı programlarından dolayı haftalarca ve aylarca edebî faaliyetlerden uzak kaldığı bu dönemde

en.wikipedia.org/wiki/Lesya_Ukrainka (03.10.2013)

14 Kiev Marksist grubu, devrimci öğrencilerin oluşturduğu önde gelen gruplardan biriydi ve Çarın jandarmalarının dikkatini çekmemek için faaliyetlerini gizli bir şekilde yürütüyordu. Aleksandr Deich, a.g.e., c.8-9.

15 F.İ. Arnaut-Vidavnichii Dim Dmitra Burago, a.g.e., c. 17.

yabancı dillere ve edebiyatlara merak sarar ve ciddi okumalar yapar. George Sand, Emil Zola, Heinrich Heine, Goethe, Schiller, Lord Byron, Lev Tolstoy, Turganyev ve Gogol gibi yazarları okur.¹⁶ Lesya Ukrainka'nın milliyetçi duygularının gelişmesinde ve Türkler hakkındaki olumsuz kanaatlerinde okuduğu yazarların da etkisi vardır. XV yüzyıldaki Ukrayna Kazaklarının yaşamlarını, savaşlarını ve zaferlerini destansı bir dille anlatan Gogol'un *Taras Bulba*'sı ve Lev Tolstoy'un *Kazaklar* adlı eseri Lesya'nın okuduğu kitaplar arasındadır.

1905 Devrimi sırasında Tiflis'te bulunan şaire, annesine yazdığı mektuplarında devrimin kanlı bir şekilde bastırılmasına duyduğu nefretle birlikte halka olan inancını da dile getirir.¹⁷ Ekim 1905'te Saint Petersburg'a gelen ve büyük işçi gösterilerine şahit olan Lesya, bu dönemdeki şiirlerinde halkın otoriteyle mücadelesini ifade eden motifleri çok kullanır. Lesya'nın, bilhassa Özgürlük Üzerine Şarkılar, *Katakomblarda* ve *Sonbahar Masalı* gibi eserlerinde halk kitlelerinin devrimci hareketleri doğrudan dile getirilir.¹⁸

1905 Devrimi, Ukraynalılar için mutlak bir özgürlük getirmese de Ukraynalılara kendi dillerinde gazete çıkarma ve kitap basma imkanı verir. Elde edilen bu kısmî özgürlükte, Çarlık Rusyası'nın idaresinden kurtulmak isteyen milliyetçi ve sosyalist Ukraynalı öğretmenlerin etkisi büyüktür. "Ukraynalı öğretmenler, köylerde kütüphaneler, okuma odaları açmak suretiyle millî uyanışa hizmet ed(erler)."¹⁹

---

16 D. Snowyd, **Spirit of Ukraine–Ukrainian Contributions to World's Culture**, New York 1935, s. 142.

17 1905 yılındaki I. Rus Devrimi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasına çok üzülen Lesya Ukrainka, 1906'da Olga Kabilyanski'ye yazdığı mektubunda "Şimdi biz burada hepimiz çok sinirliyiz" der. Aleksandr Deich, a.g.e., p. 87.

18 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 9-11.

19 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Rus işgali altında kalan Galiçya bölgesinde (Batı Ukrayna) daha sert bir sansür uygulamaya konuldu ve Ukraynaca dergi, gazete ve kitap çıkarmak 1917 Ekim devrimine kadar hemen hemen imkansızdı. Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1987, s. 389; George S. N. Luckyj, **Literary Politics in the Soviet Ukraine (1917-1934)**, Duke University Press, Durham and London 1990, s. 25.

Lesya'nın ailesi milliyetçi ve devrimci bir ailedir. Dayısı Ukrayna'nın özgürlüğünü savunduğu için yurt dışında yaşamak zorunda kalmıştır. Teyzesi bir kaç kez tutuklanmış ve Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir. Lesya'nın sevgilisi Sergey Merjinsky ölümcül hasta olduğu halde devrimci faaliyetlerle uğraşmaktadır. Lesya'nın devrimciliğinde Merjinsky'nin büyük tesiri vardır. Lesya Ukrainka, Merjinsky'nin tesiriyle Marks'ın eserlerini okur, "*Manifest Kommunističeskoj Partii*" (Komünist Parti Manifestosunu) (1902) ve başka Marksist eserleri Ukraynacaya çevirir. Lesya'nın kardeşi Mihail de devrimci faaliyetlerinden dolayı üniversiteden çıkarılmıştır.²⁰ Özgürlükçü şiirlerinden ve devrimci faaliyetlerinden dolayı Lesya Ukrainka, uzun yıllar polis tarafından göz hapsinde tutulur. Ocak 1906'da "*Kievskie Otkliki*"²¹ (Kiev Yankıları) adlı gazetede çalışan bir arkadaşının evine yapılan polis baskınında Lesya Ukrainka'nın da içinde bulunduğu 18 kişi yakalanır. Polis, evde yapılan aramada pek çok devrimci eserle birlikte satirik "*Şerşen*"²² (Eşek Arısı) dergisini de bulur. Pek çok arkadaşı ve akrabasının aksine Lesya tutuklanmaktan şans eseri kurtulur. Fakat 1907 başında evinde yapılan aramada kitaplarının ve dökümanlarının arasında Lenin'in "*İskra*" (Kıvılcım) gazetesinin nüshaları bulununca çarın polisleri tarafından tutuklanır.²³ Çar yönetimine karşı mücadelesinde dilini, etkili bir silah olarak kullanan Lesya Ukrainka, Ukrayna halkının ve dilinin özgürleşmesi için toplumun örgütlenmesi gerektiği inancını taşımaktadır.

---

20 Lesya Ukrainka'nın 1890'lı yıllarda yazdığı, "Eski Masal" ve "İskoçya Kralı Robert Bruce" gibi şiirlerinin politik özellik taşımasının en büyük sebeplerinden biri o yıllarda Merjinsky ile olan ilişkisidir. Aleksandr Deich, a.g.e., p.8-9.

21 1898-1906 yılları arasında Kiev'de çıkan bir gazetedir. 1905 yılında tirajı 25.000'e kadar çıkan gazete, 1906 yılında İçişleri Bakanlığı'nın emriyle kapatılmıştır.

22 Ukraynaca mizah ve hiciv dergisidir. İlk sayısı 1906'da Kiev'de çıkmış, daha sonra 1908-1911 yılları arasında Amerika'da yayımlanmıştır.

23 Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin resmi gazetesi olan "*İskra*", önce Vladimir İlyiç Lenin tarafından Aralık 1900'de Almanya'nın Stuttgart şehrinde yayım hayatına başlayan daha sonraki sayıları Münih, Londra ve Cenevre'de yayımlanan siyasi bir gazetedir. Aleksandr Deich, a.g.e., p. 11.

Merjinsky'nin ölümünden sonra Lesya Ukrainka, 1898 ilkbaharında tanıştığı Kliment Kvitka ile yakın dost olur. Bu dostluğun oluşmasında her ikisinin de Ukrayna halk şarkılarına, folkloruna ve melodilerine olan ilgisinin büyük tesiri vardır. Olga Petrovna, kızının kendisinden daha genç ve tüberküloz hastası olan Kliment Kvitka'yla mutlu olacağına inanmadığından bu ilişkiye karşı çıkar. Lesya, annesinin himayesini yine reddederek 25 Haziran 1907'de Kliment Kvitka ile Kiev'de Voznesenskiy Kilisesi'nde kıyılan nikâhla evlenir. Lesya Ukrainka, 1908'de yeni kocasıyla birlikte Ukrayna halk şarkılarını toplamak için Poltava'ya seyahat yapar. Kliment Kvitka hasta olduğundan ailesinin maddî geçimini sağlayamaz. Lesya'nın Kırım, İtalya, Mısır, Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Gürcistan'daki tedavisi ve doktor masrafları aileyi maddî açıdan zora sokar. Lesya ve Kliment, tedavi için kitaplarının dışında her şeylerini satarlar.²⁴ Lesya, geçimini sağlayabilmek için yarım kalmış eserlerini tamamlayıp yayımlar, gazetelere edebî ve eleştirel yazılar yazar ve çeviriler yapar. Lesya Ukrainka, H. Heine, V. Hugo, W. Shakespeare, D.G. Byron, A.Negri, M.Matterlink, G.Gayptman, N. Gogol, İ. Turganyev'in şiirlerini ve düzyazılarını, Homeros ve Dante'nin uzun şiirlerini ve eski Mısır'ın lirik şiirlerini Ukraynacaya çevirir.

Lesya Ukrainka, sıcak iklimde yaşaması gerektiği için hayatının son yıllarını memleketinden uzakta geçirir. Doktorların tavsiyesi üzerine kışın İtalya ya da Mısır'da, yazın da Kafkasya, Kırım ve Gürcistan'da kalır. Lesya, gurbette olduğu bu yıllarda vatani Volin'e özlem duyar ve sık sık memleketinin güzel manzaralarını hatırlar. Hastalığının artması üzerine doktorların ısrarıyla 1910, 1911 ve 1913 yıllarının kış aylarını Mısır'da kaplıcalarda geçirir. Buraya ilk geldiğinde "*Vesna v Egipty*" (Mısır'da Bahar) şiir serisini yazar.²⁵ Lesya Ukrainka, şairliğinin en olgun döneminde, 1 Ağustos 1913'te Gürcistan'ın Syrami şehrinde ölür. Cenazesi Kiev'e getirilerek Baykovoe Mezarlığı'na gömülür.²⁶ Hayatı boyunca Ukrayna'nın Rus

24 F.İ. Arnaut – Vidavnichii Dim Dmitra Burago, a.g.e., p. 17.

25 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 89.

26 Lesya Ukrainka, tüberküloz nedeniyle genç yaşta (26) ölen Ukraynalı'nın ressam ve heykeltıraş Maria Konstantinovna Bashkirtseva gibi hayatı boyunca tüberkülozla mücadele etmiş ve tüberkülozdan ölmüştür. A Remarkable Woman, **The Ukrainian Weekly**, August 14, 1943, vol. XI, no. 32, s. 1; D. Snowyd, a.g.e., s. 139; http://ru.wikipedia.org/wiki/Леся_Украинка (03.10.2013)

esaretinden kurtulup özgür olması için büyük mücadeleler veren Lesya Ukrainka, Ukrayna'nın bağımsızlığını göremez.²⁷ Hastalıklar ve mücadelelerle dolu 42 yıllık hayatına pek çok özgün lirik, epik ve dramatik eserler sığdıran, araştırmalar ve çeviriler yapan Lesya Ukrainka, Ukrayna edebiyatında hiçbir kadın şairin erişemediği bir şöhrete ulaşır.

Lesya Ukrainka, Ukrayna kültürü, edebiyatı ve sanatı için yaptığı hizmetlerin yanı sıra Ukrayna'nın özgürlüğü için giriştiği mücadeleler ve fedakarlıklar nedeniyle ölümünden sonra Ukrayna halkı ve devleti tarafından unutulmaz. Ukrayna'nın pek çok yerinde Lesya Ukrainka'nın adı parklara, heykellere, kütüphanelere ve üniversitelere verilir. Kiev, Moskova, İrkutsk, Minsk, Yalta, Simferopol, Kovel, Livov, Pripyat ve Çernovtsi'de bazı cadde ve sokaklar; Lutsk'ta Volinsk Milli Üniversitesi, Volin'de Volin Devlet Üniversitesi, Kiev'de Lesya Ukrainka Halk Kütüphanesi ve Milli Akademik Rus Dram Tiyatrosu, Dneprodzerjinsk'te ise Müzikli Dram tiyatrosu onun adını taşımaktadır. Ukrayna'da Lesya Ukrainka adına Kiev, Yalta, Novograd-Volinskiy ve Kolodyajne'de müzeler bulunmaktadır. Ayrıca Ukrayna'da paralara ve pullara da Lesya Ukrainka'nın resmi basılmıştır.²⁸

B. Edebî Şahsiyeti ve Eserleri

Lesya Ukrainka; genç yaştaki ölümüne rağmen lirik şiirleri, epik destanları, edebî eleştirileri, masalları, piyesleri, tercümeleleri, gazetecilik faaliyetleri ve sosyopolitik makaleleriyle Ukrayna edebiyatı tarihinde derin izler bırakmış prolifik bir yazardır. Hikâye ve roman dışında edebiyatın hemen her türünde eser vermesine karşın onun en başarılı olduğu alan şiirdir. Lesya Ukrainka, şiir yazmaya çok küçük yaşlarda başlar. 1880'de daha dokuz yaşındayken yazdığı ilk şiiri "*Nadejda*"yı (Ümit) 1879/1880 yılında devrimci eylemlerinden dolayı tutuklanıp Çarlık Rusya'sının kuzeybatısındaki Olenetsk vilayetine sürgüne gönderilen teyzesi Yelena Antonovna Kosaç'a ithaf eder.²⁹

27 1917 Ekim devriminden sonra 1919 yılında Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu.

28 Ukrayna parası 200 grivnanın üzerinde Lesya Ukrainka'nın resmi vardır. http://ru.wikipedia.org/wiki/Леся_Украинка (03.10.2013)

29 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 23.

ÜMİT

Ne kısmet, ne de özgürlük var bende,
Yalnız bir derin umut kaldı içimde:
Bir daha dönmek için Ukrayna'ma,
Bir daha sarılmak için vatanıma.
Bir daha seyretmek için mavi Dnipro'yu,
Orada yaşamak mı, ölmek mi, benim için hepsi bir;
Bir daha seyretmek için bozkırları, mezarları,
Son kez hatırlamak o güzel anıları.
Ne kısmet, ne de özgürlük var bende,
Yalnız bir derin umut kaldı içimde.

Lutsk, 1880

1884 yılında Livov'da *Zarya* adlı dergide çıkan “*Landiș*” (İnci Çiçeği) adlı şiiri ise Lesya'nın yayımlanan ilk şiiridir. Bu şiir, aynı zamanda Lesya'nın Ukrayna halk şiirinin tesirinde yazılan ilk lirik şiiridir.³⁰ Lesya'nın bu ilk dönem şiirlerinden biri de 1885'de Kolodyajne'de yazdığı “*Rusalka*” (Deniz Kızı) adlı şiiridir. Lesya, ilk şiirlerini hastalığı dolayısıyla köy çocuklarıyla oynayamadığı ve piyano çalmaktan mahrum kaldığı günlerde annesinin teşvikleri ve rehberliği altında yazar. Dış âlemden kendi iç âlemine döndüğü bu ilk dönem şiirlerinde hastalığından kaynaklanan acılarını ve yalnızlığını dile getirir.³¹

30 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 5, 23.

31 Büyük yazarların ve şairlerin bir çoğunda çocukluktan beri devam eden kronik hastalıkları vardır. Dostoyevski epilepsi hastası, Marsel Proust astım hastası, Lesya Ukrainka kemik veremidir. Hayat boyu peşlerini bırakmayan bu hastalıklar bir taraftan onları daha hassas, romantik ve santimental yaparken diğer taraftan da verimli olmalarını sağlamıştır. İstirap edebiyatın en büyük kaynaklarından. D. Snowyd, a.g.e., s.139.

Milliyetçi bir şair olan Lesya, “Ukrainka” ismini mahlas olarak kullanan ilk şairdir. “Ukrainka” mahlası, dil ve edebiyattaki önyargıya ve var olan düzene başkaldırı anlamı taşıdığından Lesya, kısa zamanda şiirleriyle ünlenir. Lesya Ukrainka eserlerini Ukraynalı yazarların ve Ukrayna dilinin kısmî bir özgürlüğe sahip olduğu Ukrayna’nın Avusturya-Macaristan idaresindeki Galiçya vilayetinde yayımlar.³² İlk şiir kitabı “*Na Krılyah Pesen*” (Şarkıların Kanatlarında) 1893’te Livov’da yayımlanır.³³ Lesya, bu kitaba 1892 yılına kadar yazdığı gençlik dönemine ait 69 şiirini ve 3 uzun şiirini de alır. İvan Franko, Ukraynaca yazılan bu eserde Ukrayna millî şairi Taras Şevçenko’nun tesirlerinin bariz bir şekilde görüldüğünü ve kitabın oldukça güzel, müzikal ve melodik şiirler içerdiğini söyler. Lesya Ukrainka, Şevçenko’dan sonra yetişen şairlerin meydana getirdikleri ağlama ve melankoli edebiyatına karşı çıkan ilk şairdir. Bundan dolayı İvan Franko onu “Şevçenko’dan sonra ilk gerçek kişi” olarak tanımlar.³⁴ “*Na Krılyah Pesen*” (Şarkıların Kanatlarında) daha sonra 1904 yılında uzun sansür sürecinden geçtikten sonra Kiev’de basıldığında, en güzel ve en sert yurttaşlık şiirleri sansür tarafından çıkarılır. Bu kitap, aynı zamanda Lesya’nın eleştirmenler ve toplum tarafından tanınmasını da sağlar.³⁵ Lesya’nın ikinci şiir kitabı “*Mıslı i Meçti*” de (Düşünceler ve Rüyalarda) 1899’da Livov’da yayımlanır. Bu kitapta 1893-1899 yıllarına ait 50 şiir ve 2 de uzun şiir vardır. Üçüncü şiir kitabı “*Otkliki*” (Yankılar) ise 1902’de Güneybatı Ukrayna’daki Çernivitsi şehrinde yayımlanır. Bu kitapta da 1900-1902 yıllarına ait 30 şiir ve bir tane de dramatik uzun şiir vardır.³⁶ Eserlerinin yarısı ölümünden sonra yayımlanan Lesya Ukrainka’nın, 1902’den

32 O yıllarda Rusya’nın Ukrayna üzerindeki ruslaştırma (rusification) politikalarından ve ağır baskılardan dolayı Doğu Ukrayna’daki yazar ve şairler, eserlerini genellikle Batı Ukrayna’da yayımlatıyorlardı. “Courage in the Face of Adversity”, **The Ukrainian Weekly**, August 1, 1942, no. 28, vol. X, s. 1; A Remarkable Woman, **The Ukrainian Weekly**, August 14, 1943, vol. XI, no. 32, p. 1.

33 Rus Çarlığına ait bölgelerde Ukrayna’ca eserlerin basılması yasak olduğundan Lesya’nın bu ilk şiir kitabı, o zamanlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun bir parçası olan Batı Ukrayna’da Ukraynaca olarak yayımlandı.

34 Lesya Ukrainka, **The Ukrainian Weekly**, August 6, 1938, vol. VI, no. 31, p. 1.

35 <http://lesya.info/> ; <http://www.l-ukrainka.name/ru/Verses.html> (03.10.2013)

36 <http://www.l-ukrainka.name/ru/Verses.html> (03.10.2013)

sonra yayımlanan *Tek Kelime Poemaları* (1903) *Kassandra Dramaları* (1903-1907) ve *Boyarıny* (1913) gibi eserleri daha önceki şiir kitapları kadar ilgi uyandırmamıştır.

Lesya'nın estetik ve edebî değer taşıyan eserlerinin yanı sıra salt toplumu bilgilendirmek ve uyandırmak amacıyla yazdığı didaktik şiirleri de vardır. Bu tip şiirlerinde şairin genellikle devrimci, halkçı ve milliyetçi düşüncelere sahip olduğu görülür. *Harabe'de Kitabe* adlı şiirinde halkın ölümsüzlüğü üzerine düşüncelerini açıklarken Mısır'daki piramitleri halkın yaptığını vurgular.³⁷ Kendi hayatını ve faaliyetlerini anlatmak istediği *Epilog* adlı şiirinde devrimci mücadeleye aktif olarak katılmasını engelleyen hastalık ve ıstıraplarını dile getirir.³⁸ Sosyalist ve enternasyonal düşüncelerin tesiri altında 1893'te yazılan "Dim" (Duman) şiiri bütün ülkelerin işçilerinin birleşmesi düşüncesini dile getirir. Bu şiir, Lesya'nın İtalya seyahati sırasında Cenova'ya yaklaşırken tren vagonunun penceresinden yüksek fabrika bacalarını görüp kendi vatani Volin'i hatırlaması üzerine kaleme alınmıştır.³⁹ 1893'te yazıldıktan sonra ilk defa 1894'te *Dzvinok (Küçük Çan)* adlı çocuk dergisinde yayımlan "Robert Bruce Karol Şotlandskii" (İskoçya Kralı Robert Bruce) manzumesinde ise Robert Bruce'un İngiliz hakimiyetine karşı ayaklanması ve onları yendikten sonra İskoçya kralı olması anlatılır. Lesya, konusunu Ortaçağ'daki İskoçya-İngiltere mücadelesinden alan bu manzumede, insanların sadakat ve samimiyetle vatanlarının bağımsızlığı için nasıl mücadele ettiklerini göstermeye çalışır.⁴⁰ Lesya Ukrainka'nın gerçek bir halk ozanını tasvir ettiği "Staraya Skazka" (Eski Masal) manzumesi ise 1893'te yayımlanır. Şiirde zenginlik, lüks ve ihtişamdı uzak küçük bir kulübede yaşayan fakat halkın duygularına seslenen bir ozanın, Şövalye Bertold'la mücadelesi ve Bertold'un müreffeh bir hayat vaadine rağmen halkına ihanet etmeyip fakir ve asil bir yaşamı tercih edişi

37 Aleksandr Deich, a.g.e., p.80.

38 Aleksandr Deich, a.g.e., p.94.

39 Şiirde geçen işçiler, ezilenler, halkların kardeşliği, tüm dünya işçilerinin birleşmesi, hak ve özgürlük arayışını dile getiren ifadeler şiirin çok kuvvetli bir sosyalizm tesiri altında yazıldığını gösterir. Aleksandr Deich, a.g.e., p.76-77.

40 Aleksandr Deich, a.g.e., p.100-101.

anlatılır. Ayrıca şiirde, halk ozanının yazdığı şiirlerin Bertold'un askerlerine güç ve cesaret verdiği ve bu sayede Türklerin başkentini (İstanbul) aldıklarından bahsedilir.⁴¹ Panslavimin tesiriyle bu dönemde pek çok Slav kökenli şair ve yazar İstanbul'u Ortodoksluğun ve Panslavizmin merkezi olarak görürler ve İstanbul'un Türklerden istirdadı arzusunu dile getiren eserler yazarlar. Rus edebiyatında Tyutchev, Danilevsky, Dostoyevski, Ukrayna edebiyatında ise Şevçenko ve Lesya Ukrainka bunlardan sadece birkaçıdır.

İlk şiirini dokuz, son şiirini kırk yaşında yazan Lesya'nın, uzun şiirlerini ve manzum dramatik eserlerini saymazsak yaklaşık iki yüz yetmiş civarında şiiri vardır. Lesya'nın şiirlerinde hayat, tabiat, vatan sevgisi, anne özlemi, cesaret ve özgürlük gibi konular işlenir.⁴² Şiirlerinde halkın acılarını, yoksulluğu, ızdırabı ve gözyaşlarından duyduğu hüznü dile getiren Lesya Ukrainka'nın en büyük özlemi Ukrayna'nın özgür ve mutlu olmasıdır. Bu yüzden şiirlerinde doğrudan ve dolaylı olarak Çarlık Rusyası'nın otokratik ve baskıcı yapısını eleştirir, halkını bu sistemi devirmeye ve kendi başına özgür yaşamaya çağırır.⁴³ Lesya Ukrainka'nın şiirlerinin en önemli özelliği melodik ve müzikal bir değer taşımasıdır. Bunda Ukrayna dilinin müzikal yapısının yanısıra küçükken gerek annesinden gerekse çevresinden dinlediği halk şarkılarının ve Ukrayna halk şarkılarını derleyen Kvitka ile tanışmasının da büyük tesiri vardır. Lesya'nın şiirleri, müzisyenler için önemli bir kaynaktır. Pekçok bestekâr, Lesya'nın şiirlerinden yararlanarak şarkılar ve romanslar yazdılar, uzun şiirlerini de opera, bale ve senfonik eserler için kullandılar.⁴⁴

Lesya'nın edebî şahsiyetinin teşekkülünde bilhassa ilk dönem şiirlerinde bariz bir şekilde Taras Şevçenko ve İvan Franko'nun tesiri vardır. Lesya, Şevçenko'nun en çok milliyetçi ve devrimci yönünden etkilenmiştir.⁴⁵ O

41 Aleksandr Deich, a.g.e., p.116-117.

42 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 17.

43 F.İ. Arnaut – Vidavnichii Dim Dmitra Burago, a.g.e., p. 18.

44 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 39.

45 Lesya Ukrainka hakkında yazılan Rusça kitaplarda, bilhassa Sovyet döneminde basılan kitaplarda Lesya'nın milliyetçiliği üzerinde durulmaz; genellikle devrimciliği ve şiirlerindeki estetik güzellik ön plana çıkarılır. Halbuki Lesya Ukrainka'nın en

sıralarda Çarlık Rusyası'nın hakimiyeti altındaki Ukrayna'da sansürün yasaklamasına rağmen Şevçenko'nun “*Son*” (Rüya), “*Kavkas*” (Kafkas) ve “*Zapovid*” (Vasiyet) gibi şiirlerini iyi biliyordu.⁴⁶ Fakat bütün bu tesirlere rağmen Lesya, eserlerinde Şevçenko'nun salt bir taklitçisi değildir. Şevçenko geleneğini devam ettirirken onu geliştirir, kendine ait bir renk katar ve zamanla kendi tarzını oluşturup özgün ve başarılı eserler verir. Lesya'nın yaşadığı yıllarda şiirleriyle Ukrayna'nın özgürlüğünü savunan ve Lesya'yı derinden etkileyen önemli şairlerden biri de İvan Franko'dur. Lesya, kendisine şiirde üstad olarak kabul ettiği İvan Franko'yla daha çocukken tanışmıştır. Franko, Kolodyajne'ye geldiğinde Lesya'nın ailesine misafir olmuştur ve “*Na Krıyah Pesen*” (Şarkıların Kanatlarında) yayımlandığında Lesya'yı ilk takdir edenlerden biri İvan Franko'dur.⁴⁷

Lesya Ukrainka, şiirlerinin yanı sıra dram türünde tiyatro eserleri de yazmış ve bu eserlerinin bazıları çeşitli tarihlerde sahnelenmiştir. Lesya Ukrainka'nın ilk piyesi 1896'da beş perdelik bir dram olarak yazılan “*Galubaya Roza*” (Mavi Gül)'dür.

Lesya Ukrainka, 1911 yılında yayımlanan ve okuyucular tarafından büyük bir hayranlıkla karşılanan drama-feeri tarzındaki “*Lesnaya Pesnya*” (Orman Şarkısı) adlı eserini yazar. Bu manzum piyeste o, insanların acımasız dünyasında mahvolan su perisi Mavka'nın trajik aşkını anlatır. Sıradan bir köylüye âşık olan ve onun uğruna gölleri ve ormanları bırakıp insanların dünyasına gelen su perisinin imajı Lesya'nın çocukken duyduğu halk masalları ve efsanelerinden kaynaklanır. Lesya Ukrainka, bu eserde Volin'in tabiatının şiirsel tasviriyle birlikte Volin masalları ve inançlarının harikulade dünyasını da canlandırır.⁴⁸ Lesya Ukrainka'nın poetik şaheseri olan “*Lesnaya Pesnya*” farklı ruhların mücadelesini anlatan hüznü bir masaldır. Eserde gerçeklik ile hayal, doğanın dünyası ile insanın dünyası ve folklor ile edebiyat bir araya gelir. Lesya

---

önemli yanı Taras Şevçenko'dan sonra milli duyuş ve düşünüşü şiirlerine en çok yansıtan şair olmasıdır.

46 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 7.

47 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 8-9.

48 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 12.

Ukrainka, “*Lesnaya Pesnya*”da günlük yaşam ile manevî değerler arasındaki çatışmaları işler. Manevî ve ahlakî değerlerini kaybedenlerin zamanla insanî özelliklerini de yitirdiğini söyler. On günde yazılan bu eserde Hans Christian Andersen’in “*Mermaid*” (Deniz Kızı) masalının etkisi görülür. Eserin gücü ve orjinalitesi, şairin ele aldığı konu ile melodik üslubunun birleşmesinden kaynaklanır. “*Lesnaya Pesnya*” çok beğenilmesine rağmen sahnelenmesi ancak XX. yüzyılın ortasında Kiev Lesya Ukrainka Dram Tiyatrosu’nda gerçekleşir.

Lesya Ukrainka, 1912 yılında diğer ünlü eseri “*Kamenny Hozyain-Don Juan*” (Taştan Sahip – Don Juan) dramını yazar. Lesya Ukrainka, meşhur “Don Juan” motiflerini esas alarak bu konuyu geliştiren ve edebiyatta ilk defa yeni bir “Don Juan” tipi ortaya koyan ilk kadın yazardır. Bu dramda Don Juan ilk kez şöret düşkünü ve bencil bir insan olarak gösterilir. Anlık kaprisleri ve istekleri uğruna suç işleyebilir. İnsanları idare etmeyi seven, kibirli ve sivri dilli Donna Anna da ona göre bir insandır. Sevgiyi reddedip ölüm içinde taşlaşır. Lesya Ukrainka, yerel folklor unsurlarının geniş yer tuttuğu tarihî bir drama olan *Boyarinya*’da (1913) ise XVII. yüzyıldaki Ukrayna ailesinin problemlerini anlatır. Ölümünden az önce *Pro Velikana* adlı masalı yazan Lesya Ukrainka, bu eserde çocukluk hatıralarından esinlenerek Volin’deki hayatını ve köylü çocuklarını anlatır.⁴⁹

Lesya Ukrainka’nın edebî faaliyetleri sadece şiir ve tiyatroyla sınırlı değildir. Hastalığına rağmen hareketli yaşantısıyla çağdaşlarını şaşırtan Lesya Ukrainka, her zaman sosyal, siyasî ve edebî hayatın içinde olmuş, Ukraynaca dergi ve gazete çıkarılması için çalışmış, basında tarihî, sosyolojik, estetik ve sosyo-politik konularla ilgili fıkra ve eleştiriler yazmış, Kiev’de Ukraynaca kursları vermiş, Ukraynaca ders kitabı yazmış⁵⁰, 1888’de Ukrayna edebiyatını geliştirmek ve dünya klasiklerini Ukraynaca’ya çevirmek amacıyla kardeşiyle birlikte *Pleyada* adlı edebî bir topluluk kurmuştur.⁵¹

49 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 96.

50 Lesya, kızkardeşlerinin eğitimi için daha on dokuz yaşındayken “*Doğu Toplumlarının İlkçağ Tarihi*” adlı ders kitabının Ukraynacasını yazmıştır. Olga Kosaç-Krivenuk Lesya’nın ölümünden sonra bu kitabı yayımlamıştır. Aleksandr Deich, a.g.e., p. 6.

51 http://en.wikipedia.org/wiki/Lesya_Ukrainka (03.10.2013)

C. Lesya Ukrainka'da Türk İmajı

Ukrayna halkı ile Türk halkları arasında ilişkiler çok köklü ve derin bir geçmişe uzanır. Çeşitli devirlerde inişli çıkışlı bir grafik gösterse de Karadeniz'in kuzeyinde her zaman bir Türk varlığı olmuştur. Bu bölgede yaşayan Türk halkları ile Ukrayna halkı arasında sadece Osmanlı döneminde yaklaşık 400 yıl huzur ve barış içinde bir hayat sürmüştür. Çarlık Rusyası'nın Osmanlı Devleti'yle rekabeti, Büyük Petro'dan itibaren sürdürülen sıcak denizlere inme politikası ve Panslavizm hareketlerinin sonucu olarak Ruslar, XIX. yüzyılda Ukrayna'nın büyük bir bölümüne hâkim olmuş ve bu bölgede yeni bir kimlik inşasıyla birlikte Ukraynalıları Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtan politikalar uygulamışlardır. Halen devam eden Ruslaştırma politikalarının sonucu olarak Ukrayna'da, "Türk algısı" öteki algısıyla özdeşleşmiştir.

Ukrayna halkı ile Türk halkı arasında tarih boyunca çeşitli siyasî, askerî ve ekonomik ilişkiler olmuşsa da edebî ve kültürel ilişkilerin çok ciddi seviyede olduğu söylenemez. Ukrayna, doğu ile batı arasında bir geçiş yolu olduğundan tarih boyunca pekçok milletin işgaline uğramış, uzun yıllar Osmanlı idaresinde de kalmış ve demografik yapısı çeşitlilik kazanmıştır. Fakat bütün bu çeşitliliğe rağmen Kazaklar, Ukraynalıların atası olarak kabul edilmektedir. XVII. yüzyılda Karadeniz'in tamamen bir Türk gölü haline gelmesiyle birlikte bir kısmı Lehlerin bir kısmı da Rusların idaresi altındaki Kazaklar, "Şayka" denilen mavnalarla Don ve Dinyeper nehirlerinden çıkarak Karadeniz sahillerini vurup ele geçenleri esir ve katl edip yağmalayan bir topluluktur. Osmanlı Devleti de yer yer Karadeniz'e donanma sevkıyla Kazaklara mukabele ediyordu. Geçimlerini yağmacılıktan kazanan Kazaklar, menfaatlerine uygun olduğu ölçüde bazen Osmanlı, bazen Lehistan bazen de Rus hakimiyetini kabul etmişlerdir.⁵² Cesur, savaştı ve isyancı bir topluluk olan Kazaklar; genellikle savaşan, yağma yapan, ganimet paylaşan, eğlenen ve şarkı söyleyen bir topluluktur. Aynı zamanda geleneklerine ve Ortodoksluğa bağlıydılar. Rus tarihçileri tarafından "Doğu Slavlarının kurtarıcısı" olarak anılan Kazaklar; iri

52 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, TTK Yay., c. 3., İkinci Kısım, Ankara 1977, s. 110-113.

yapıları, kel kafaları ve başlarındaki bir tutam saçlarıyla ilginç bir tipolojiye sahiptirler. Kadınları da erkekleri gibi cesur, güzel, güçlü ve mücadelecidir. Güney Dinyeper'e yerleşmiş olan Zaparoje Kazaklarının Tatarlar ve Türklerle giriştikleri mücadelelerdeki kahramanlıkları ve Polonya ve Rusya idaresine karşı özgürlük mücadelesi vermeleri Ukrayna kültür, edebiyat ve folklorunda destansı bir efsane olarak yüceltilir.⁵³ Kazaklar ile Tatar/Osmanlı Türklerinin bilhassa XVII. yüzyıldaki mücadeleleri Taras Şevçenko ve Lesya Ukrainka gibi şairlerin eserlerinde geniş bir yer tutar. Milliyetçi bir şair olan Lesya Ukrainka'nın eserlerinde, pek çok Rus ve Ukraynalı şair ve yazarda görüldüğü gibi olumsuz bir Türk imajı vardır. Ukrayna edebî metinlerinde "Olumsuz Türk" imajının teşekkülünde milliyetçi şairlerin/yazarların, Çarlık/Sovyet dönemindeki kara propagandanın, önyargıların, eğitim sistemindeki yanlı bakış açısının ve iki toplumun birbirini çok yakından tanınamamasının büyük tesiri vardır.

Ukrayna'nın en önemli kadın şairlerinden biri olan Lesya Ukrainka'nın eserlerinde Türklerden çok fazla bahsedilmez. Zira Lesya Ukrainka'nın yaşadığı yıllarda Türklerin Ukrayna'nın her hangi bir bölgesinde hâkimiyeti söz konusu değildir. Bölge tamamen Rus, Avusturya-Macaristan ve Lehistan'ın iktidar mücadelesi yürüttüğü bir yer haline gelmiştir. Bundan dolayı Lesya Ukrainka, eserlerinde Türklerden ziyade bu milletlerden/devletlerden bahseder, fakat dönemin şartlarından dolayı bu devletlerin politikalarına karşı çok sert bir tavır sergileyemez. Lesya Ukrainka, Rus işgaline karşı göster(e)mediği tepkiyi ve hürriyet özlemini Türkler üzerinden ifade eder. Bu, aynı zamanda şairin Ukrayna'nın uluslaşma sürecinde, millî bilincin oluşmasını "öteki" üzerinden tanımlaması demektir.⁵⁴ Çar yönetiminin sıkı idaresine rağmen XIX. yüzyılın

---

53 Alexander J. Motyl, **Dilemmas of Independence Ukraine After Totalitarianism**, Council on Foreign Relations Press, New York 1991, s. 27.

54 Eserlerinde Rus hakimiyetine karşı olduklarını vurgulayan, rusifikasyona karşı çıkan ve Ukrayna'nın bağımsızlığını savunan Taras Şevçenko, İvan Franko ve Lesya Ukrainka gibi milliyetçi şair ve yazarlar, gerek çarlık döneminde gerekse Sovyet döneminde daima sansüre uğradı ve eserleri çeşitli değişikliklere uğratılarak yayımlandı. 1860'ların başında pek çok Ukraynalı yazar, eserlerini Kiev ve Harkov gibi şehirlerde yayımlayamıyorlardı. Çünkü bu bölgeler Rus idaresi altındaydı

sonu ve XX. yüzyılın başında Ukrayna’da edebiyat, milliyetçilik duygu ve düşüncesinin canlanmasında önemli bir araçtır.

Lesya Ukrainka, gençlik yıllarında yazdığı “*Puteşestvie K Moryu*” (Denize Seyahat) şiirleri serisinde Osmanlı yönetimi sırasında Akkerman Kalesi’nde bulunan Kazakları ve Kazaklarla Türklerin mücadelesini anlatır. Lesya, öncelikle bu şiirde Volin’den ayrılıp Padol’dan geçerek denize ulaşmasını tasvir eder; Zaporoje Kazaklarının esir kaldıkları Akkerman’daki Türk kalesini ziyaret ettiği sırada Ukrayna’nın geçmişini hatırlar.⁵⁵

Ah! Açık göğe güneş çıktı
Sıcak ışık her tarafa yayıldı.
Kayık denizin parlak dalgalarında yüzüyor.
Ve işte! Sahil görünüyor. Çok çabuk geldik.
Güneş, altın ışıklarını her tarafa dağıtmış.
Akkerman Kalesi’nin kulelerini aydınlattı.
Eski ve karanlık Türk kalesine gidiyoruz.
Kendi şanımızı ve felaketimizi hatırlamak için-
Kazakların iradesini ve şöhretimizi hatırlamak için
Acı talihimizi ve zalim esaretimizi hatırlamak için.

---

ve Çarlık Rusyası milliyetçilik hareketlerine karşıydı. Bazı Ukraynalı yazarların, Ukraynaca yazdıkları eserlerini kısmen daha serbest olan Avusturya-Macaristan idaresindeki Livov gibi şehirlerde bastırdıkları görülür. Bu nedenle batı Ukrayna, zamanla Ukraynaca eserlerin basıldığı ve Ukrayna milliyetçiliğinin kültürel ve edebî merkezi haline gelir. Iwan Owechko, *Ukraine&Ukrainians*, 2. Edition, Colorado 1985, p.21; George S. N. Luckyj, a.g.e., p.23-24.

55 Akkerman, Güneybatı Ukrayna’da tarihi Basarabya bölgesinde yer alan bugün Odesa oblastına bağlı Belgorod-Dnistrovski şehridir. II. Bayezid döneminde Türklerin eline geçen şehir, 300 yıldan fazla bir dönem Osmanlı yönetiminde kaldıktan sonra 1812 Bükreş Antlaşması’yla Rusya’ya bırakılmıştır. Akkerman Türk Kalesi, bugün hâla Osmanlı mirası olarak varlığını sürdürmektedir.

Eskiden buralarda kanlı iradeli talih gezerdi

Bu acı şöhret, nasıl da zor elde edilmiş!

Bu yuvarlak kuleler, pek çetin kulelerdir-

Duvarları emniyetsiz, asık suratlı ve korkunçtur,

Kalenin duvarlarının her yerinde mazgallar var.

Bu abus çehreli kulelerin yanında karanlık zindanlar var.

O zindanlarda insanlarımız acıyı karşılıyorlardı.

Mavi denizden kanatlı haberler gönderiyorlardı...

O karanlık zindanlarda bir pencere bile yok,

Ne ışığı ne de aydınlık güneşi görebilirsin;

Oysa ışık o kadar tatlı ve güzel ışık ki,

Güneşin altında körfez, gümüş gibi parlıyor:

Onun dalgaları gürültüyle sahile vuruyor,

Uzarlarda birazcık duman görünüyordu.

Bu körfeze bakmak gözleri ferahlatıyordu,

Bir zamanlar burada dalgalar koşturuyordu

Hafif kayıklarla o sandallar,

Kazakları götürmeye gelenler.

Kazaklar hızlı uçuyorlar, kardeşlerini kurtarıyorlardı...

Kale duvarlarının arkasında düşmanlar titriyorlardı...

Şerefine, bizim talihimiz! Öz anamızın şerefine!

Seni hatırladığımızda çok özlüyoruz!

Acı kaderimiz tamamen kanla örtülü!

Ukrayna'nın talihini kan bastı!

Ah, körfez bulanık dalgasıyla özgürlükte uğulduyor,

Hani, nerede şanımız, nereye gitti talihimiz?

Bunun için mi esaret içinde öldü bizim Kazaklar?

Ağır savaşıyorlardı ve her yerde daha iyi bir talih arıyorlardı.

Bunun için mi kanlı ırmaklar akıyordu,

Her şeyin ziyan olması ve ebediyen unutulması için mi?

Ya da şovalyeler boş yere mi ölüme gittiler,

Gelecek torunlarının unutulması için mi?

Her şey geçti! Eski günlerdeki acı talihten

Yalnız kalenin dilsiz duvarları kaldı

Eskiden Türk yeniçerilerinin gezdiği yerlerde,

Şimdi o çayırların üstünde barış içinde koyun sürüleri otluyor...

Yiğit Kazakların başlarını gövdelerinden ayırdıkları yerde,

Şimdi orada yabancı otlarla ısırganlar büyüyor tenhada.

Şimdi zindanda ve çukurda çiçekler büyüyor-

Biz onu kopardık bizim olsun diye.

İşte çiçek, belki de kendi vatanında boy atacak

Kazakların kalbinde, genç kalbinde?

Gurbete giden Kazak acaba düşündü mü,

Kalbindeki çiçeği Ukrayna'ya götürmeyi?..

Burada her yer kederli, burada derin bir sükunet var.

Şatoda kimseciklerle karşılaşamazsın,

Şatonun yanında mevzun bir minare beliriyor

Genç çoban kendine orada ev yapmış.

Ama o minare evde, çoban işitilmiyor-

Yeşilliği seyretmek için kuleye çıkmış.

O yüksek kuleden denize baktığında-

Dalgaların körfeze hızlıca gelişini görüyor,

Koşup yok oluyorlar dalgalar, bu mavi denizde

Çobanın bakışları denizin enginliğinde dolaşiyor

Ve onun enginlikteki saklı düşünceleri

Acaba şovalyenin torunları ne düşünüyor? Uzaklarda..⁵⁶

---

56 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 31-34.

Lesya Ukrainka'nın manzum hikâye tarzında yazılmış olan bu şiiri, şekil olarak yeni ve farklı bir şey ortaya koymaz. Şiir 4+2+4+2 nazım şekliyle yazılmış olup, kafiyelere genellikle uyulmuştur. Lesya'nın diğer manzum hikâyelerinde olduğu gibi bu şiirde de belli bir duygu ve düşüncüyü hikâye tarzıyla okuyucuya verme amacı güdülür. Bu açıdan şiir, şeklinden ziyade ifade ettiği anlamlarla önem kazanmıştır. Esaret, geçmişteki acıların dile getirilmesi ve hürriyet özlemi Ukrayna edebiyatında sık kullanılan temalardır. Ukrayna'nın, tarih boyunca sürekli başka milletlerin idaresinde yaşaması, Ukrayna şairlerini esaret ve hürriyet eksikli eserler vermeye iten önemli bir etkidir. Lesya, şiirde Türklere karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmasına karşın pejoratif bir dil kullanmaz, sadece Ukrayna Kazaklarının kahramanlıklarını yüceltir ve yeni nesillere onların mücadelelerini anlatır. Lesya Ukrainka, milliyetçi bir şair olmasına karşın, XIX. yüzyıldaki Panslavist Rus şair ve yazarlara göre daha mutedildir.

Şiirin en dikkat çekici yanı hiç şüphesiz muhit-merkez-muhit ekseni üzerinde kurgulanmasıdır. Dikkat edilecek olursa Lesya, şiire önce güneşin yükselmesiyle başlar, tabiat ve muhiti anlatır. Daha sonra çevreden merkeze yani asıl anlatacağı Akkerman Kalesi'ne, kalenin tarihine ve Ukrayna halkı için önemine değinir. Şiirin son bölümü tekrar tabiata döndürür. Körfez ve deniz anlatılır. Lesya, şiirde gözleme ve tasvire büyük önem verir. Şiirde somut ve soyut kelimeler arasında çok iyi bir ilişki kurulmuş. En çok kullanılan somut kelimeler kale, kule, zindandır. Soyut kelimeler ise şan, şöhret ve talihdir. Her ikisinin de birbiriyle çok yakın ilişkisi vardır. Lesya, bu kelimeleri sadece tarihi bir vakayı anlatmak için seçmez. Kendisini Kazaklarla özdeşleştiren Lesya, Ukrayna halkının içinde bulunduğu durumu zindan, kale, kule ve esaret imgeleri üzerinden ifade eder.

Lesya'nın şiirde anlattığı Türk kalesinin tasviri, daha sonra kardeşi Mihail'e yazdığı mektupta da aynı şekilde bütün ayrıntılarıyla ifade edilmiştir. *“İşte eski yapı, lanet olsun ona! Yüksek, iri, kalın duvarlar.. Oyuklardaki odalar sanki hücre gibi... Yuvarlak kuleler, hantal mimari, kulelerdeki mahzenlerde ve zindanlarda demir parmaklıklar.. (Galiba bir zamanlar bizim Kazakların kaldığı.) Şimdi ise vahşi otlar ve çiçekler bitmekte...”*⁵⁷

57 Aleksandr Deich, a.g.e., p. 28.

Lesya Ukrainka, o yıllarda Türk-Tatar hakimiyetinde olan Kırım'ın tarihi ve tabii güzelliğinden de etkilenir. A. S. Puşkin'e "*Bahçisaraiski Fontan*" (Bahçesaray Çeşmesi, 1824) şiirini yazdıran duygular, Lesya Ukrainka'ya da "*Bahçisaray*" (Bahçesaray, 1891), "*Bahçisaraiski Dvoretz*" (Bahçesaray Sarayı, 1891) ve "*Bahçisaraiskaya Grabnitsa*" (Bahçesaray Türbesi, 1891) gibi şiirleri yazdırmıştır.

Sonuç

Lesya Ukrainka; lirik şiirleri, epik destanları, edebî eleştirileri, masalları, piyesleri, tercümeleri, gazetecilik faaliyetleri ve sosyopolitik makaleleriyle Ukrayna edebiyatı tarihinde derin izler bırakmış prolifik bir yazardır. Hastalıklar ve özgürlük mücadeleleriyle geçen çileli bir hayatın neticesinde genç yaşta hayata gözlerini kapayan Lesya Ukrainka, ardında Ukrayna edebiyatı, kültürü, folkloru ve sanatı için pek çok eser bırakmıştır. Bu müteverrim ve nahif kadın, sosyal ve siyasî meselelerde milliyetçi – devrimci düşünceye sahip olmasına karşın edebî eserlerinde romantizmin tesirindedir. Ukrayna edebiyatının en güzel şiir örneklerini veren Lesya Ukrainka, me'vus ve atalet içindeki bir halkı uyandırıp ona millî ruh kazandırmasıyla Ukrayna edebiyatında silinmez izler bırakmıştır.⁵⁸ Milliyetçi bir şair olan Lesya Ukrainka, eserlerinde Zaporoje Kazakları ile Osmanlı askerlerinin mücadelelerinden de bahseder. Şiirlerinde Ukraynalıların ataları olan Kazakların kahramanlıklarını yüceltip onların Osmanlı idaresindeki durumlarını anlatır. XIX. yüzyıldaki Panslavist düşüncelerin tesiriyle Lesya Ukrainka, Türklere karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmasına karşın Tyutçev, Dostoyevski, Danilevski ve Turgenyev gibi Rus yazarlarla kıyaslandığında oldukça mutedildir.

---

58 Lesya Ukrainka, *The Ukrainian Weekly*, August 6, 1938, vol. VI, no. 31, p. 1.

KAYNAKÇA

- ..., “A Remarkable Woman”, **The Ukrainian Weekly**, August 14, 1943, vol. XI, no. 32, p. 1
- ..., “A Woman Worth Knowing”, **The Ukrainian Weekly**, August 3, 1940, vol. VIII, no. 31, p. 1.
- ..., “Courage in the Face of Adversity”, **The Ukrainian Weekly**, August 1, 1942, No:28, vol. X, no. 1, (1938, 1940 ve 1942 yıllarında çıkan makaleler, bir kaç kelime değişikliğiyle birbirinin aynısıdır.)
- ..., “Lesya Ukrainka”, **The Ukrainian Weekly**, August 6, 1938, vol. VI, no. 31, p. 1.
- ARNAUT, F.İ – BURAGO, Vidavnychii Dim Dmitra, **Vidomi Ukrainsky Klasiky Taras Shevchenko Ta Lesya Ukrainka Gagauzkoyu Movuyu**, Kiew 2011, 168 p.
- DEİCH, Aleksandr, **Lesya Ukrainka Stihotvoreniya i Poemi**, Moscow 1958.
- KURAT, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, TTK Yay., Ankara 1987.
- LUCKYJ, George S. N., **Literary Politics in the Soviet Ukraine (1917-1934)**, Duke University Press, Durham and London 1990.
- MOTYL, Alexander J., **Dilemmas of Independence Ukraine After Totalitarianism**, Council on Foreign Relations Press, New York 1991.
- OWECHKO, Iwan, **Ukraine&Ukrainians**, 2. Edition, Colorado 1985.
- SNOWYD, D., **Spirit of Ukraine–Ukrainian Contributions to World’s Culture-**, New York 1935.
- ŞEVÇENKO, Taras, **Kobzar (Seçmeler)**, Çev. Doç. Dr.Tudora Arnaut, Ankara 2009.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, TTK Yay., c.3., İkinci Kısım, Ankara 1977.

Romantik Ve Devrimci Bir Şair: Lesya Ukrainka Ve Türk İmajı

- http://en.wikipedia.org/wiki/Lesya_Ukrainka (03.10.2013)
- <http://lesya.info/> (03.10.2013)
- http://ru.wikipedia.org/wiki/Леся_Украинка (03.10.2013)
- <http://sphinxlit.narod.ru/indexausep/dates4/lesya.htm> (03.10.2013)
- <http://www.l-ukrainka.name/ru/Verses.html> (03.10.2013)